

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

8 • 2010

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

Pris for medlemskab
295 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kirsten Clausen (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

En sønderjydes død for 450 år siden 291
En række heldige omstændigheder gør, at Svend Jacobsen har kunnet bedrive et stykke slægtsforskning, som afslører, at Peder Troelsen på Astrupgård i Brøns Sogn har et svimlende antal kendte såvel som mindre kendte efterkommere.

Dansk Kultursamfund af 1910 - 100 år 296
En fødsel i ubemærket og en 100-års fødselsdag uden festivitets! Arkiv- og forskningsleder, dr.phil. Lars N. Henningsen, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, og arkivar, dr.phil. Hans Schultz Hansen, Landsarkivet for Sønderjylland, tegner et portræt af den diskrete jubilar.

Skærbæk Museum 1985-2010 306
Med stiftelsen af Historisk Forening for Skærbæk og Omegn i 1967 blev der taget et symbolsk spadestik til etableringen af Skærbæk Museum, som blev indviet i 1985. I anledning af museets 25-års fødselsdag ridser tidligere museumsleder, H.E. Sørensen museets historie op.

Opmærksomme læsere 310

25 år med sønderjysk lokalhistorie 311
Den 4. november kunne Institut for Sønderjysk Lokalhistorie fejre 25-års fødselsdag. At instituttets rette navn i dag er Museum Sønderjylland - ISL-Lokalhistorie ændrer ikke på, at stedet fortsat er et skatkammer fyldt med lokalhistoriske perler. Instituttets leder, museumsinspektør Kim Furdal, fortæller historien.

Grænselandskronik 315
H.E. Sørensen følger i årets sidste kronik op på delstatsregeringen i Kiels plan om at reducere tilskuddet til de danske skoler i Sydslesvig og ser desuden på den sidste tids positive meldinger fra det sønderjyske erhvervsliv.

Bognyt 323

Det sker - i Museum Sønderjylland 324

Bagsiden om forsiden 328
Landsbyen Astrup nævnes første gang for knap 700 år siden. H.E. Sørensen redegør for landsbyens navn og historie.

Forsidebilledet: Luftfoto af Astrup, 1954.

Foto: Museum Sønderjylland - Arkæologi Haderslev

En sønderjydes død for 450 år siden

Af Svend Jacobsen

I 1560 døde Peder Troelsen på Astrupgård i Brøns Sogn iflg. hans bevarede gravsten. Forfatteren mener, at det runde dødsår nok er værd at fejre, da et enormt antal danskere har denne mand som deres fjerne forfader.

DET SYDØSTLIGE HJØRNE af Brøns Kirkegård ligger en række gamle, ud-rangerede gravsten, de fleste så med-tagede af vind og vejr, at det kan være vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at læse, hvad der står på dem. På en lille sandsten, 60 x 88 cm, kan man dog lige akkurat skelne indskriften, som lyder:

HEIR LEGER BEGRAVEN SALIGE
PEDER TROELSEN SOM BOEDE I
ASTRUP ANNO 1560.

I dette tidsskrift har der tidligere været skrevet om denne og 3 tilsvarende sten, nemlig i 1948, hvor Brøns Sogns store, gamle slægts- og lokalhistoriker P.O. Andersen skrev en artikel, 'Hvad gamle gravsten fortæller'. Han havde taget initiativet til, at disse sten, der var indstøbt i glaciset ved Brøns Å's udløb gennem havdiget, blev anbragt på kirkegården.¹⁾

For 450 år siden døde altså denne mand, hvis gravsten stadig eksisterer, hvilket i sig selv er ganske unikt. Det må være en af landets ældste bondegravsten, og den har oprindeligt ligget inde i Brøns Kirke, hvor Peder Troelsen er blevet begravet under gulvet.²⁾ Hvornår den er blevet fjernet herfra, ved vi ikke, men det har anta-

gelig været ved en fornyelse af kirkegulvet, hvor man så anbragte stenene på de relevante gravsteder på kirkegården. Ved en senere udvidelse af denne fjernede man så stenene og lagde dem i en affaldsbunke uden for kirkegården, og det var netop materiale herfra, man brugte til at bygge glaciset ved åens udløb.

Men hvem var denne mand, hvis sociale status har været så stor, at hans familie havde et gravsted inde i Brøns Kirke?

Ud fra diverse bevarede dokumenter ved vi en hel del om ham, f.eks. at han boede på Astrupgård, den største gård i landsbyen Astrup i Brøns Sogn, som han fik skøde på 8. maj 1514, og at han tillige var herredsfoged i Hviding Herred i hvert fald fra 1508 til 1535. Vi ved også, at hans far hed Troels Winther, og at denne havde både Astrupgård og herredsfogedembedet før sønnen. Peder Troelsen købte adskillige gange mere jord til gården, således fik han både i 1509, to gange i 1513, i 1529 og i 1544 skøde på gods i Gjesing i nabosognet Skærbæk, og også i 1514, 1533 og 1547 forøgede han gårdens jordtilliggende. Han har tilsyneladende været en dygtig og velhavende bonde, og i en skatteliste fra 1542 er han som den højeste skatteyder den rigeste mand i det område syd for Ribe, der dengang hed Tørning Len.³⁾ Da han dør i 1560, må han være en meget gammel mand, mindst 80, sikkert nærmere de 90 år gammel.

Hvordan han personligt har været,

kan vi ikke vide. Han har dog tydeligvis været slægtens stærke mand, han har givetvis været myndig og respekteret, og han kommer, så vidt vi ved, ikke i vanskeligheder. Efter 1538 ved vi, at herredsfogedhvervet overgår til slægten på sognets anden store gård, Havervadgård, og der starter et uvenskab mellem familierne på de to gårde, som først bliver endeligt bilagt 100 år senere.⁴⁾ Peder Troelsen indgår et forlig i 1546 med den konkurrerende familie, og det holder resten af hans levetid.

Som det tit går i familier med et stærkt overhoved, falder hans 'imperium' fra hinanden efter hans død. Ingen af hans to sønner, Niels og Hans, har haft hans personlighed og evne til at hævde sig. Sønnen Niels, der overtager Astrupgård, bliver aldrig herredsfoged, og han bryder forliget med slægten på Havervadgård og rager i det hele taget uklar med talrige naboer og andre folk på egnen. Da han dør i 1579, er det som en nedbrudt mand. Derefter bliver gården

delt i to gårde af mere almindelig størrelse, således at sønnen Fedder Nielsen får den vestlige del og sønnen Troels Nielsen den østlige del.

Når vi ved så meget om denne familie helt tilbage til en tid, hvor der normalt ikke findes ret mange kilder til bondegenealogi, skyldes det bl.a., at en senere ejer af gården, sognefoged Peder Bjørn, i 1741 lod hele 26 gamle dokumenter, det ældste fra 1488, læse på Hviding herredsting, herunder de skøder på jord og ejendom, der refereres til ovenfor.⁵⁾ Disse dokumenter, der opbevarede på gården, blev i midten af 1600-tallet læst af en kvik 10-12-årig dreng på gården, Niels Nielsen, sønnesøn af ovennævnte Troels Nielsen. Denne dreng blev senere sognepræst i Roager, og omkring 1690 skrev han på anmodning fra en af sine slægtninge en udredning af sin slægts historie på grundlag af de gamle papirer, han som dreng havde læst. Disse optegnelser kom med hans søn Niels Nielsen Astrup til Norge og blev bevaret i

Foto: Adam Lindgreen.

Peder Troelsens gravsten fra 1560. Man må håbe, at der gøres en indsats for at bevare den medtagne sten.

Forfatterinden Lucie Hørlyk (1870-1912) er efterkommer af Peder Troelsen. Hun blev født i Brøns som datter af Caroline Henriette Winding og præst og højskoleforstander Hans Ludvig Schielderup Parelius Koch. Hun tilbragte en stor del af sit korte liv i Dansk Vestindien, hvor hun fandt inspiration til sine romaner og noveller.

hans efterslægt, hvor man i begyndelsen af forrige århundrede bad genealogerne Bobé og Sommer om at undersøge rigtigheden af præstens oplysninger. Dette gav anledning til den første trykte fremstilling af slægten på Astrupgård.⁶⁾

Det helt specielle ved Peder Troelsen, som gør, at jeg synes, man godt kan dvæle lidt ved ham i 450-året for hans død, er, at han har et enormt antal efterkommere. Selv om han levede for så mange år siden, kan vi takket være de førømtalte dokumenter og slægtsoptegnelser påvise nogle tidlige forgreninger af hans slægt til forskellige dele af landet. Hans ovennævnte søn Niels Pedersen havde foruden de to sønner, der delte Astrupgård, også sønnen Anders Nielsen, der kom til gården Store Hebo i Janderup Sogn ved Varde, efter hvem slægten breder sig ud i Sydvestjylland og efter yderligere et par generationer til det øvrige Vestjylland og Sjælland.⁷⁾

Peder Troelsens søn Hans Pedersen, som fik gården Ulleruplund ved Skærbæk, har en meget stor efterslægt bl.a. i Højer og Tønder og de øvrige sydligste sogne i Sønderjylland, med talrige grene til Slesvig-Holsten.

Endvidere havde Peder Troelsen en datter, Kirstine Pedersdatter, som blev gift med en borger Frands Madsen i Ribe. I generationerne derefter breder deres efterslægt sig til København og Skåne og senere til det øvrige Sjælland og Bornholm. Således er Peder Troelsens efterslægt etableret i vidt forskellige egne af landet allerede i de første 6-8 slægtled.

Vi kan påvise mindst 2700 af hans tip-tip-tip-tip-tipoldebørn,⁸⁾ personer, der typisk er født i 1700-tallet. Hvor mange nulevende efterkommere, det kan blive til, er det naturligvis meget svært at udtale sig om, men et forsigtigt regnestykke kan godt sandsynliggøre, at det må være 50-100.000. Så mange mennesker ville altså kunne møde op og se på deres forfaders gravsten.

Blandt de talrige efterkommere er folk fra alle egne af landet (ja, fra alle

egne af verden) og fra alle samfundslag. En mængde 'kendis'er', såvel afdøde som nulevende, hører også til efterslægten.⁹⁾ Et lille udpluk af disse omfatter en række forfattere som Ja-

Den sønderjyske amtsskolekonsulent Nicolai Th. Svendsen (1873-1966) hører blandt efterkommerne. Han ses her til venstre i billedet i samtale med Anders Feilberg Jørgensen, rektor på Tønder Statsskole 1954-62.

cob Paludan, Frederik Paludan-Müller, Hans Egede Schack, Jacob Knudsen, Harald Kidde, Finn Søborg, Ole Vinding, Jens Kruuse, Dea Trier Mørch og de nulevende Jane Aamund og Lise Nørgaard, skuespillerne Clara Pontoppidan, Bent Rothe og William Rosenberg, filminstruktøren Nils Malmros, musikere og sangere i forskellige genrer som f.eks. Troels Trier og Rebecca Brüel, Kaspar Winding, Ulrik Cold og Axel Schiøtz, desuden maleren Wilhelm Marstrand og komponister som Rud Langgård og Hakon Børresen. En del videnskabsmænd hører også med: Folkemindeforskeren Axel Olrik, sprogforskeren Anders Bjerrum, filosofen Harald Høffding, desuden teologerne Hal Koch, A. Pontoppidan Thyssen og Jan Lindhardt og i den naturvidenskabelige afdeling fire generationer af kemikerfamilien Bjerrum, botanikeren Eugen Warming, zoologen Johan Boas og polarforskeren Peter Freuchen. Fra industriens verden træffer vi blandt efterkommerne f.eks. fabrikanterne Bergsøe, dynastiet Foss, ingeniørerne Monberg (fra Monberg &

Selvportræt af malerinden Agnes Smidt (1874-1952), som er en af Peder Troelsens berømte sønderjyske efterkommere.

Thorsen A/S) og Christiani (fra Christiani & Nielsen) og begge grundlæggerne Bang og Olufsen fra firmaet af samme navn.

Men først og fremmest stammer i tusindvis af sønderjyder fra Peder Troelsen, bl.a. lokale 'berømtheder' som seminarielærer Claus Eskildsen, malerinden Agnes Smidt, forfatterinden Lucie Hørlyk, amtsskolekonsulent Nicolai Th. Svendsen, amtsborgmester Erik Jessen og landsarkivar Peter Kr. Iversen. På Brøns Kirkegård ligger der i de fleste af de gamle gravsteder efterkommere af ham, ligesom flertallet af de udrangerede gravsten i 'mindehjørnet' på kirkegården er over hans efterkommere. Det samme gør sig gældende på mange andre kirkegårde i det vestlige Sønderjylland. Så vi må have lov at sige, at Peder Troelsen har sat sig mange spor i vore dage, og at det derfor nok er værd at gøre opmærksom på hans 'runde' dødsår. ■

Blandt Peder Troelsens efterkommere er også landsarkivar Peter Kr. Iversen (1914-2000).

Noter

- 1) Sønderjysk Månedsskrift 1948, side 166-171. Om alle 4 gravsten, se Nationalmuseet (udg.): *Danmarks Kirker, bd. XXI, Tønder Amt*, Kbh. 1957, side 1237.
- 2) En sådan begravelse har eksisteret, for i 1675 lader Fedder Pedersen Beyer sine forfædres grav i Brøns Kirke åbne og deri nedsætte sit barns lig. Brøns Præstearkiv, kirkeregnskabsbog 1609-1869, Landsarkivet i Aabenraa.
- 3) Overskat i Tørning Len dette år. F. Falckenstjerne & Anna Hude (udg.): *Sønderjyske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden*, Kbh. 1895-99, side 79.
- 4) Der indgås et ægteskab mellem Peder Troelsens sønnesøns søn og en datter fra Havervadgård. Om slægten på Havervadgård se P.O. Andersen: *Havervadgård*, i *Sønderjysk Månedsskrift* 1954, side 81-92.
- 5) Hviding Herreds tingbog 1736-44, fol. 218b ff., Landsarkivet for Sønderjylland, Aabenraa.
- 6) F.C. Sommer og Louis Bobé: *Slægten Astrup fra Astrupgård i Nordslesvig gennem femhundrede år*, Kbh. 1905.
- 7) Om Troels Winthers og dermed Peder Troelsens efterslægt se Svend Jacobsen: *Herredsfoged Troels Winther på Astrupgård i Brøns Sogn - en stærk sønderjysk ane* i *Personalhistorisk Tidsskrift* 2007:1, side 17-61, og 2008:1, side 21-76.
- 8) De fleste af disse optræder som 10. slægtled i Svend Jacobsen & Hans-Ole Mørk: *10 generationer med rod i marsken, efterslægtstavle for herredsfoged Troels Winther på Astrupgård i Brøns Sogn*, 1996.
- 9) Om alle disses og flere andres tilhørsforhold til slægten se den i note 7 omtalte artikels 2. afd.

Dansk Kultursamfund af 1910 - 100 år

Af Lars N. Henningsen og Hans Schultz Hansen

Den 28. april 2010 fik et 100-års jubilæum lov at passere ganske uomtalt, selv om det ellers var værd at bemærke i Sønderjylland. Og dog har den manglende festligholdelse sin forklaring. Jubilaren blev nemlig født i dølgsmål, levede længe meget i det skjulte og har aldrig gjort særligt væsen af sig. Ikke desto mindre har den 100-årige efterladt sig rigtig mange spor. Talen er om Dansk Kultursamfund af 1910. To af

Dansk Kultursamfunds medlemmer, Lars N. Henningsen og Hans Schultz Hansen, giver her et rids af organisationens historie. Dansk Kultursamfund har gennem mange år ydet afgørende støtte til udgivelsen af Sønderjysk Månedsskrift og adskillige af Historisk Samfunds bøger. Månedsskriftet og foreningen benytter lejligheden til at rette en hjertelig tak herfor.

Foto: Claus Thorsted/Free Press, Sønderborg.

Dansk Kultursamfund af 1910 har gennem mange år holdt sit årlige bestyrelsesmøde på Sandbjerg. Her ses deltagerne i bestyrelsesmødet i 2008 foran indgangen til palæet. Fra venstre er det Henrik Nissen, Niels E. Tyge, Grethe H. Nielsen, Carl Erik Lautrup, Kirsten Lyck, Knud-Erik Therkelsen, Ove Nissen, formanden J.K. Hansen, Lars N. Henningsen, sekretæren Jutta Petersen, Hans Schultz Hansen og Hans H. Worsøe.

Begyndelsen

FØDSLEN SKETE I PRIVATEN hos professor Harald Høffding på Frederiksberg i København. En lille kreds af ledende personer i det kongerigske sønderjyske arbejde mødtes og oprettede en organisation, som skulle stå for fordeling af støtte til det danske arbejde syd for Kongeåen. Det var der på en måde ikke så meget nyt i; flere private foreninger i Danmark havde siden 1860'erne ydet betydelig hjælp til landsmændene i det danske Nordslesvig, som dengang hørte til Preussen.

Nyt var derimod, at der denne gang var tale om støtte fra den danske stat. På et fortroligt møde i 1907 på højskolen i Askov med kongerigske venner omtalte den sønderjyske fører H.P. Hanssen, at mange stater ydede støtte til deres folkefæller i fremmede lande til bevaring af sprog og kultur. Det burde Danmark også gøre. Hans tanker fandt tilslutning hos flere mødedeltagere, bl.a. hos den fremtrædende venstrepolitiker Niels Neergaard. Han lod efter mødet Udenrigsministeriets konsulent for sønderjyske anliggender, Aage Friis, indsamle oplysninger om den hidtidige støtte fra kongeriget til sønderjyderne, og det blev undersøgt, hvordan Tyskland, Norge og Sverige støttede deres landsmænd i andre lande. Begge mænd så det ønskelige i at forene kraftig virksomhed for danskheden i Nordslesvig med et forsvarligt og forsigtigt forhold til Tyskland. Det var dog en vanskelig balancegang. En forhøjelse af de små statsbevillinger til anvendelse i Sønderjylland skulle gerne foregå samtidig med, at man fortsatte igangværende bestræbelser

på at overbevise tyskerne om den danske regerings gode hensigter. Man var midt i en fase, hvor forholdet mellem Danmark og Tyskland blev søgt forbedret.

Forøgelsen af statsstøtten, som Høffding, Neergaard og Friis ønskede, måtte derfor gennem et forhindringsløb. I 1908 gik Neergaard til statsminister J.C. Christensen. Han fik et nej - det var for farligt. Først under ministeriet Zahle i 1909-10 lykkedes det. Et samlet støttebeløb på 50.000 kr. blev optaget på finansloven på tre konti på Kultusministeriets budget. Intetsteds stod der noget om, at der var tale om støtte til danske sønderjyder. Beløbene stod under almene bevillinger til folkeoplysning, til bogsamlinger og til højskoler og landbrugsskoler. Det var for at muliggøre den diskrete overførsel af disse penge til modtagerne syd for grænsen, at Dansk Kultursamfund blev oprettet. Organisationen skulle administrere støtten og være den kanal, ad hvilken pengene kunne nå frem til modtagerne uden at vække opsigt hos tyskerne. På vejen blev pengene så at sige rensset for statslig duft.

Fiktionen af privathed var vigtig. Aage Friis havde spillet en afgørende rolle, da nyordningen blev udtænkt og forberedt. Men som ansat i Udenrigsministeriet fik han ikke plads i Dansk Kultursamfunds bestyrelse. Det skete først i 1936.

Ved Genforeningen

Dansk Kultursamfund var kun lige trådt i virksomhed, da den store krig brød ud i 1914 og bragte Danmark i en udenrigspolitisk situation, hvor det ikke var tilrådeligt at udbetale penge over finansloven til nationali-

tetskampen i Sønderjylland. Under krigen var der derfor kun kassebeholdningen at arbejde med, og først Genforeningen i 1920 gav permanente arbejdsmuligheder. En del danske støtteorganisationer valgte nu at koncentrere sig om de danske i Sydslesvig, som ikke var kommet til Danmark. I Dansk Kultursamfund i København mente de gamle Sønderjyllandsvenner derimod, at der var opgaver nok i den genvundne landsdel. Kræfterne skulle samles nord for den nye grænse i den såkaldte skæve eller truede firkant Tønder-Løgumkloster-Aabenraa-Gråsten, hvor danskheden var mindst rodfæstet, og hvor man forudså en tysk kulturoffensiv. Her var der særlig brug for målrettet arbejde for dansk kultur og dermed for en statsbevilling.

Sådan blev det. Fra konti i Undervisningsministeriet (efter 1962 fra Kulturministeriet) blev der fremover hvert år stillet et beløb til rådighed for Dansk Kultursamfund (1930'erne: 45.000 kr., 1938: 62.000 kr., 1957/58: 80.000 kr., 1964/65: 130.000 kr.). Bestyrelsen fordelte støtten på årlige møder, og de foregik nu normalt i Undervisningsministeriet. Ministeriet blev repræsenteret i bestyrelsen, og efter nogle år blev det reglen, at et antal af bestyrelsesposterne afspejlede Folketingets fire gamle partier. Med årene blev det sønderjyske indslag i bestyrelsen stærkere, og det var fremtrædende sønderjyder, som kom til at præge arbejdet. Efter Harald Høffding sad H.P. Hanssen i formandsstolen 1930-36, de næste to årtier efterfulgt af landstingsmand Hans Jepsen Christensen. Den oprindelige diskretion blev opretholdt. Dansk Kultursamfunds breve blev de første år efter

1920 stemplet 'fortroligt', og Dansk Kultursamfund stod aldrig opført på de årlige finanslove. Statspengene blev helt frem til 1980'erne hentet på en konto betitlet 'til ministeriets disposition'.

Åndeligt genforeningsarbejde i truede egne

Kulturstøtten, som blev indledt i 1921, kom på flere måder til at afspejle almene træk i dansk kultur- og genforeningsarbejde i Sønderjylland. I de første mange år var modsætningen til tyskheden en afgørende impuls. Formålet med hele støtten var at bibringe sønderjyderne den danske og nordiske kultur, som de før havde været afskåret fra. Behovet var størst i de dele af Sønderjylland, hvor tyskheden stod stærkest, og Kultursamfundet valgte at benytte sig af midler, som var velprøvede fra andre støtteorganisationers arbejde. Særlig vigtig var støtte til børn og unge. Der blev ydet støtte til ungdoms- og biblioteksarbejde, indkøbt og fordelt bøger til børn og voksne gennem biblioteker og skoler og ydet tilskud til ungdomsforeninger i Tønder-Højerområdet. Danske biblioteker fik årlige tilskud, den private danske realskole i Tinglev fik støtte - den skulle være en dansk kulturfaktor i en by, som opfattedes som 'tyskhedens centrum'. Danske lærere, der ydede en særlig indsats i det truede områdes nationale arbejde, kunne få en belønning. Et eksempel er Ravstedlæreren Chr. Demuths omfattende oplæsningsvirksomhed. I 1938-39 gennemførte han alene ca. 100 oplæsningsaftener. Unge fra grænseområdet fik støtte til ophold på en dansk højskole eller på Gråsten Landbrugsskole. Kultursam-

fundet prøvede at føre det bedste i dansk teater, musik og videnskab ud til sønderjyderne. Der blev ydet tilskud, så professionelle danske skuespillere og musikere og kendte foredragsholdere som litteraturforskeren professor Vilhelm Andersen og polarforskeren Knud Rasmussen kunne komme rundt på foredragsturneer. Det blev siden fortalt, at polarforskeren var mødt op i Ravsted i kjole og hvidt. I samarbejde med Sønderjysk Teaterforening sørgede Kultursamfundet fra 1930 for, at danske aktører, f.eks. de kendte skuespillere Thorkild Roose og Clara Pontoppidan, kom ud i de truede egne sogne med oplæsning og sang. Det ganske levende tyske musikliv spillede man op imod ved at støtte danske musikforeninger

og kor. Det gjaldt om at sikre, at de tyske orkestre "ikke kørte os agterud", som det blev sagt i 1938.

I 1929 blev den kendte socialdemokratiske folketingsmand I.P. Nielsen indvalgt i bestyrelsen. Dermed kom også arbejderbefolkningen med i programmet. Tidligere var vejen for sønderjyske arbejdere mest gået til tyske arbejderhøjskoler. Nu blev der ydet støtte til, at arbejdere kunne opdyrke kammeratskabet med kolleger mod nord og få kurser og ophold på højskoler i 'det gamle land'.

Hele Sønderjylland

Fremstødet i 1933 mod 1920-grænsen og nazificeringen af det tyske mindretal gav det nationale

Gårdejer Hans Jepsen Christensen fra Høgsbro var formand for Dansk Kultursamfund af 1910 igennem 20 år, fra 1936, hvor han afløste H.P. Hanssen, til sin død i 1956. Formandskabet var ét af Jepsen Christensens mange tillidshverv i det sønderjyske arbejde.

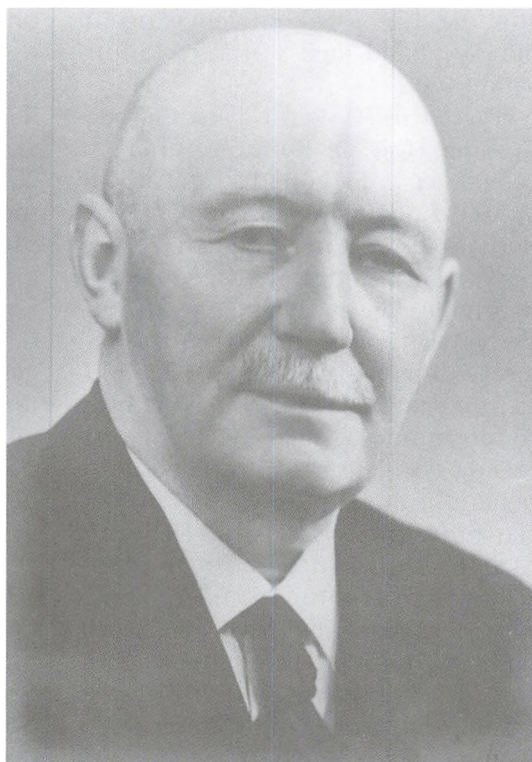

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

aspekt i arbejdet yderligere vægt. Det blev nødvendigt at "konkurrere effektivt med tyskerne" i hele landsdelen, ikke kun i de truede egne. "Det er for gammeldags at blive ved med at give alt ud til 'blakkede' eller 'halvtyskere' og lade vore egne sejle for lud og koldt vand, særlig i en tid, hvor man fra tysk side med kraft agiterer for et genforenet Slesvig," mente I.P. Nielsen. Det lykkedes at få statsbevillingen sat op, og ungdomsarbejdet blev højt prioriteret. I en årrække påtog Kultursamfundet sig f.eks. at frikøbe Det unge Grænseværns stifter, Peter Marcussen, fra hans lærerforpligtelser, så han helt kunne hellige sig det nationale ungdomsarbejde. I besættelsesårene lykkedes det at opretholde turnébesøg af orkestre og skuespillere, og en skattet kunstner som Aksel Schiøtz kom flere gange til Sønderjylland med støtte fra Kultursamfundet.

Frygten for tyskerne var også baggrunden for, at Kultursamfundet i forstærket grad kom ind på at yde støtte til udgivelse af bøger om Sønderjyllands historie. Allerede i 1923 havde Kultursamfundet været med til at muliggøre, at udgivelsen af Sønderjyske Årbøger, som var indstillet i 1914, kunne genoptages. I 1938 mente professor Aage Friis, at der var brug for en imødegåelse af Kiels Universitets og tyske historikers tendentiøse behandling af Sønderjyllands historiske forhold til Danmark. Det førte bl.a. til, at man ydede støtte til oprettelse af et docentur i Sønderjyllands historie for den unge historiker Troels Fink ved Aarhus Universitet i 1942. Der blev oprettet et særligt historisk udvalg inden for Kultursamfundet. I de følgende år blev der ydet støtte til

en lang række historiske bøger. Den store 5-binds Sønderjyllands Historie, udgivet af Grænseforeningen, fik en bevilling mod, at 100 eksemplarer blev stillet til rådighed for bogsamlinger i de truede egne. Særligt gavnede den historiske interesse Historisk Samfund for Sønderjylland, som i 1939 grundlagde en historisk skrift-række. De første bind i rækken fik alle støtte fra Dansk Kultursamfund og talte vigtige bøger som 'Tønder bys historie' og 'Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie'. Denne velvilje over for historien er fortsat gennem årene. Heldigvis har begrundelsen i dag ikke den samme nationale tone som i 1938-39.

Forsamlingshuse

Hvis dansk kultur gennem foredrag, oplæsning, musik og teater skulle nå rigtigt ud til unge og ældre i Sønderjylland, forudsatte det gode mødesteder og egnede scener, kort sagt forsamlingshuse. Allerede i 1923 foreslog H.P. Hanssen, at man lagde ud med en bevilling til opførelse af forsamlingshuset i Øster Højst. Det gjaldt om at få rejst forsamlingshuse i alle sogne, men selvfølgelig kunne de ikke alle rejses på én gang. Forslaget førte til, at undervisningsminister Jacob Appel fremskaffede en særbevilling til forsamlingshusbyggeri i de nationalt truede områder. Et specielt udvalg blev oprettet til denne særopgave, og efter nogle år blev bevillingen øget og opgaven blev overført direkte til Kultursamfundet. Gennem årene blev det til en ganske omfattende støtte til forsamlingshuse i Sønderjylland. Der blev ydet rente- og afdragsfrie lån med pant i ejendommene, og det muliggjorde vedli-

geholdelse, renovering og udstyrelse af rigtig mange forsamlingshuse. I de første år holdt man sig til de nationalt truede områder, men fra 1958 blev der ydet tilskud ud over hele landsdelen. I 1983 var Kultursamfundet nået til at have pant i 83 forsamlingshuse lige fra Skodborg til landegrænsen.

Mod nye tider

I 1960'erne var man nået så vidt, at Genforeningen allerede var fire årtier gammel. Det blev nødvendigt at nytænke enkelte dele af støtteprogrammet. De gamle fronter over for det tyske mindretal fortonede sig, og dermed mistede også begrebet 'de truede egne' deres berettigelse. Det var ikke længere tidssvarende at lade Tønder-Højer-området indtage en særstilling med særlig støtte til danske lærere og skoler, bogarbejde og ungdomsforeninger. Samtidig kom der ny lovgivning, som åbnede mulighed for at opnå offentligt tilskud fra stat og kommuner til aktiviteter, som før havde måttet klare sig på anden måde. Skoler, biblioteker og fritidsundervisning fik adgang til bedre offentlig støtte, og nye ungdomslove gav ungdomsarbejdet nye muligheder. Kultursamfundets små midler druknede helt ved siden af den offentlige støtte gennem aftenskole-, ungdoms- og fritidslovgivning. De tilvante turneer, hvor professionelle kongerigske kunstnere kom ud til små scener i sognene, havde også haft deres tid. Hertil kom udfordringen fra fjernsynet, som trak folk væk fra livet i forsamlingshusene og de traditionelle foredragsaftener.

Resultatet blev en gradvis omlægning af satsningsområderne. Den fro-

dige vækst i sønderjysk amatørteater organiseret bl.a. gennem Sønderjysk Forsøgsscene og Dansk Amatør Teater Samvirke gjorde det naturligt at indstille støtten til de professionelle scenekunstneres turneer og samle kræfterne om støtte netop til den voksende interesse for de lokale amatørteatre. Her var der tale om et rigt og folkeligt lokalt liv. Støtten til arbejderoplysningen, som var kommet ind takket være I.P. Niensens indsats, blev samlet om DUI Leg og Virke, arbejdsangforeninger og orkestre.

I særlig grad nød historien godt af de gradvise omlægnings. Fra 1960'erne oplevede Historisk Samfund for Sønderjylland betydelig fremgang med flere medlemmer, mange bogudgivelser og vokseværk for de to tidskrifter, Sønderjyske Årbøger og Sønderjysk Månedsskrift. Dansk Kultursamfund hjalp godt til. Ofte blev op mod halvdelen af de midler, som stod til rådighed for almene nationale opgaver, bevilget til aktiviteter i Historisk Samfund for Sønderjylland. Ad den vej var Kultursamfundet også med til at lægge det økonomiske grundlag for institutionen 'Historiske Samlinger for Sønderjylland' på Landsarkivet i Aabenraa. I dag indgår den som en selvstændig enhed i Museum Sønderjylland under navnet Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

I det lange løb betød alt dette, at Dansk Kultursamfund gennem årene fik stadig mere præg af Sønderjylland og mindre af sit kongerigske udgangspunkt. I bestyrelsen sad sønderjyske foreningsfolk og historikere og lokal- og landspolitikere, som mangeårig formand i årene 1955-92 således Peter Gorrsen. Medlemmer af det historiske udvalg var bl.a. professor

Hovedparten af statsbevillingen til Dansk Kultursamfund af 1910 er gået til de sønderjyske forsamlingshuse. Støtten, der ydes som rente- og afdragsfrie lån, har muliggjort ombygning, vedligeholdelse og udstyrelse af mange forsamlingshuse. Denne del af virksomheden administreres af det særlige forsamlingshusudvalg, som gennemfører en årlig besigtigelsestur til de forsamlingshuse, der har indgivet ansøgning. Ofte sluttet turen af med middag på Slogs Herreds Hus i Bylderup - et af de forsamlingshuse, som har modtaget tilskud gennem årene.

Troels Fink og landsarkivar Peter Kr. Iversen. Tilsvarende foregik en drejning i satsningsområderne. Det oprindelige mål om at bringe dansk kultur fra det gamle land til Sønderjylland blev til en bestræbelse for at give supplerende vitaminer til dansk kultur, som den udfolder sig i landsdelen selv, i dens forsamlingshuse, på amatørscenerne, i orkestre og i det historiske arbejde. Det var udtryk for en succeshistorie: Genforeningsarbejdet fra 1920 var lykkedes.

De seneste 25 år: 1985-2010

I anledning af 75-årsjubilæet udgav et af Dansk Kultursamfunds medlemmer, fhv. landsarkivar Harald Jørgensen, bogen 'For de gamle som faldt. Træk af Dansk Kultursamfunds indsats 1910-1985'. Her kan interesserede finde mange flere detaljer om de første 75 år.

Den første halve snes år efter jubilæet var ikke præget af de store forandringer i arbejdets ydre rammer. Peter Gorrson fortsatte som formand. Personkredsen om Dansk Kultursam-

fund var i det hele taget meget stabil i anden halvdel af 1980'erne og de første år af 1990'erne med kun få ændringer. I forbindelse med årsmødet i juni 1992 fandt imidlertid en større udskiftning sted. To veteraner trådte ud: Peter Gorrson og Troels Fink, og så afgik fuldmægtig Karen Munk Christensen, Kulturministeriet, som sekretær efter 12 års virke. Hun blev erstattet af sekretær Jutta Petersen, Sønderjyllands Erhvervsråd, hvor med sekretariatet flyttede fra København til Sønderjylland. Her har det været siden - som endnu et tegn på, at Kultursamfundet blev stadig mere sønderjysk.

Som ny formand valgtes fhv. minister J.K. Hansen, mens fhv. landsarkivar Peter Kr. Iversen blev næstformand. Under den nye formand fandt der snart betydelige ændringer sted i Dansk Kultursamfunds virke.

Forenklet bevillingsstruktur fra 1994 - nye vedtægter fra 2000

På næste årsmøde i 1993 blev der nedsat et udvalg, der skulle se nærmere på Dansk Kultursamfunds bevillingspraksis. Med tiden havde udvalg og enkeltpersoner fået uddelegeret administrationen af tilskud til forskellige opgaver, selvfølgelig med ansvar over for den samlede bestyrelse. I 1993 drejede det sig om følgende bevillinger:

- Forsamlingshusbevillingen, som fast udgjorde 200.000 kr. af Dansk Kultursamfunds samlede bevilling på 330.000 kr., og som blev administreret af et særligt udvalg.
- Dycke Hoffs (tidligere J.K. Hansens) bevilling til arbejderoplysning, der i 1993 udgjorde 25.000

kr. Den gik hovedsagelig til AOF og DUI Leg og Virke samt arbejdersangkor og Padborg Jernbanekorkester.

- Kontorchef i Kulturministeriet Hans Jacob Kjærs bevilling på 35.000, der deltes mellem Sønderjysk Forsøgsscene og Dansk Amatør Teater Samvirke.
- Peter Kr. Iversens bevilling på 13.000 kr., der gik til foredrags- og musikvirksomhed, hvoraf en betydelig del kanaliseredes til de lokale foreninger i grænseområdet gennem 'Grænseegnens arbejdsudvalg' (oprettet 1964).
- Det historiske udvalgs bevilling på 25.000 kr., som gik til Sønderjysk Månedsskrift, samt ekstra 15.000 kr., som gik til Historisk Samfunds markering af 75-året for Genforeningen.
- Dertil kom ansøgninger bl.a. fra Skoleforeningen og Sprogforeningen, som blev behandlet af bestyrelsen.

Det nedsatte udvalg foreslog en forenkling, som blev vedtaget på årsmødet i 1994. Forsamlingshusbevillingen blev opretholdt med et fast beløb på 200.000 kr. under administration af forsamlingshusudvalget, men ellers blev de øvrige fastlåste bevillinger ophævet og samlet stillet til disposition for et nyoprettet 'udvalg vedr. alment kulturelle bevillinger'. Dette udvalg skulle bestå af formanden, to historikere, en repræsentant for det traditionelle dansk-folkeligt kulturelle arbejde og en repræsentant for andre folkelige kredse, dvs. arbejderkulturen. På grundlag af de indkomne ansøgninger skulle udvalget indstille til bestyrelsen, hvorledes re-

sten af Dansk Kultursamfunds bevilling skulle fordeles til det historiske arbejde, det folkelige kulturarbejde og arbejderkulturen. Endelig beslutning skulle træffes på bestyrelsens årsmøde i juni.

Med oprettelsen af udvalget vedr. alment kulturelle bevillinger undgik man de mange 'cigarkasser' med tilhørende underregnskaber. Følgen blev også, at der med tiden blev givet færre, men større bevillinger. Denne udvikling var nødvendig, eftersom Dansk Kultursamfunds bevilling har været fastlåst og nu i 100-året stadig udgør 330.000 kr., hvoraf 200.000 kr. uændret går til forsamlingshusene. Den manglende regulering for pris- og lønstigninger betyder, at der i realiteten er blevet stadig færre penge at fordele. Koncentrationen er gået ud over de mange små bevillinger til folkeligt arbejde via Grænseegnens arbejdsudvalg, der blev ophævet i 1995, og bevillingerne til arbejderkulturen. Omvendt nyder Historisk Samfund fortsat stor velvilje hos Dansk Kultursamfund. Hovedparten af Kultursamfundets budget til alment kulturelle opgaver tildeles udgivelser fra Historisk Samfund for Sønderjylland. En særlig bevilling blev givet i 2004, da et tilbagebetalt lån fra Rinckenæs Forsamlingshus i anledning af husets salg til en privat køber muliggjorde et tilskud på 150.000 kr. til udgivelsen af Sønderjyllands Historie 1-2 og Sønderjylland A-Å. Ellers er især amatørteater, sangkor, musikforeninger og Løgumkloster Refugium blevet tilgodeset, ligesom der er ydet tilskud til bogudgivelser også uden for Historisk Samfunds regi.

Dansk Kultursamfund - en sønderjysk institution

Også Dansk Kultursamfunds vedtægter blev fornyet. De gamle vedtægter fra 1910 med senere tilføjelser trængte i slutningen af 1990'erne i høj grad til en opdatering. På årsmødet i 1997 blev der nedsat et udvalg, som året efter præsenterede et forslag. Heri var Kulturministeriet tiltænkt en fremtrædende rolle. Dansk Kultursamfund blev anført som en selvejende institution under Kulturministeriet, og bevillingen herfra blev nævnt som Kultursamfundets økonomiske grundlag, ligesom ministeriet skulle udpege en repræsentant til bestyrelsen, godkende vedtægtsændringer og regnskab samt træffe beslutning om Kultursamfundets midler i tilfælde af opløsning. Kulturministeriet var imidlertid ikke indstillet på at spille denne rolle og heller ikke længere på at udpege en repræsentant til bestyrelsen. Vedtægtsforslaget blev derefter tilpasset Kulturministeriets ønsker og endelig vedtaget af årsmødet i år 2000. Fra 2000 er Dansk Kultursamfunds forbindelser til centraladministrationen dermed endegyldigt kappet over - det er nu i 100-året en ren sønderjysk institution.

De nye vedtægter stadfæstede den gamle praksis, at 'de fire gamle partier' hver udpegede en repræsentant fra Sønderjylland til Dansk Kultursamfunds bestyrelse. Traditionelt vælges formanden blandt de politisk udpegede medlemmer; det var indtil 2009 J.K. Hansen og derefter Frode Sørensen, begge udpeget af Socialdemokratiet. I de nye vedtægter opretholdt Sprogforeningen sin faste post; nu fik også Skoleforeningen en sådan repræsentation. Endvidere skal besty-

Foto: Museum Sønderjylland - ISL - Lokalhistorie.

Blandt de kulturelle aktiviteter, som Dansk Kultursamfund traditionelt har ydet tilskud til, er sønderjysk amatørteater. Slogs Herreds Amatører opførte i perioden 1967-86 især operetter på friluftsscenen bag Slogs Herreds Hus. Her er det H.C. Lumbyes berømte syngespil 'Champagnegaloppen', der opføres af de dygtige amatører.

relsen bestå af indtil fem personer "med særligt kendskab til Sønderjyllands historie". Også de nye vedtægter rummer mulighed for, at bestyrelsen kan supplere sig selv med personer uden for de nævnte kredse, og derfor har der bl.a. været repræsentanter for Sønderjyllands Erhvervsråd i Dansk Kultursamfund. ■

Litteratur og kilder

Harald Jørgensen: *For de gamle som faldt. Træk af Dansk Kultursamfunds indsats 1910-1985* (1986).

Landsarkivet for Sønderjylland, Dansk Kultursamfund af 1910's arkiv, referater af årsmøder m.m. 1984-2000.

Skærbæk Museum 1985-2010

Af H. E. Sørensen

*Takket være lokale ildsjæles ihærdige arbejde kunne Skærbæk Museum indvi-
es i 1985. Tidligere museumsleder, H.
E. Sørensen ridser museets historie op
og ser tilbage på 25 år, hvor dygtige,
frivillige medarbejdere har medvirket til
skabelsen af et seværdigt museum.*

I 1967 STIFTEDES HISTORISK FORENING for Skærbæk og Omegn, og i formålsparagraffen står, at foreningen skal arbejde for udbredelse af kendskabet til egnens historie, bl.a. ved at registrere, indsamle og bevare arkivalier og genstande fra fortiden. Heri ligger således allerede fra første færd kimen til et egnsmuseum. De to første formænd, Andreas Bech (1967-69) og Peter Hansen Petersen (1969-77), gjorde sammen med bestyrelsen et stort arbejde for at indsamle billeder og genstande, således at foreningen i løbet af få år havde flere hundrede museale effekter. I de første år opbevaredes de i det gamle bibliotek på Rømhø, senere i det tidligere kommunekontor i Døstrup, begge bygninger beredvilligt og vederlagsfrit stillet til rådighed af kommunen.

I årenes løb blev der fremsat mange forslag til, hvor museet kunne få til huse, uden at man kom nærmere en løsning. Men i forbindelse med kommunalvalgkampen i 1981 stillede jeg, der 1977 havde afløst Peter Hansen Petersen som formand, det spørgsmål til samtlige politiske partier, hvorledes de stillede sig til tanken om et lokalhistorisk museum. Heldigvis kom

der positive meldinger fra alle sider, og efter nytår, da det nye byråd var tiltrådt, gik vi i gang. I vinteren 1983 tilbød købmand Knud Hansen at sælge sin ejendom på hjørnet af Storegade og Nissumsgade til museum. Det er en meget smuk og karakteristisk bygning, opført 1909 af Knud Hansens far, købmand H. F. Hansen, efter tegning af den unge, senere meget kendte arkitekt Kai Gottlob som et tidligt eksempel på Bedre Byggeskik. Efter lange overvejelser besluttede kommunen i januar 1984 at købe huset og stille det til rådighed for museet. Samtlige byrådsmedlemmer stemte for undtagen én, som ønskede en anden placering.

Efter en grundig istandsættelse overtog museet huset 1. december 1984, hvorefter selve indretningen kunne begynde. Samtidig med restaureringen af bygningen foretog vi en lokal indsamling af pengemidler, ligesom vi modtog pæne tilskud fra forskellige fonde, så vi havde en arbejds kapital på ca. 200.000 kr. Driften blev i de kommende år støttet med et pristalsreguleret beløb fra kommunen, ligesom vi også lejlighedsvis modtog støttebeløb fra anden side.

Efter studieture til andre museer udarbejdedes det koncept, vi skulle gå ud fra ved indretningen, bl.a. vedrørende skillevægge og montrere, og de fire amtsmuseers inspektører besigtigede samlinger og lokaler og kom med gode råd, ligesom Nationalmu-

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Storegade i Skærbæk som postkortmotiv. Længst til højre ses købmandsforretningen, som senere blev til Skærbæk Museum.

seats ekspert godkendte sikkerheden. Under arbejdet med indretningen faldt jeg ned og brækkede ryggen, hvorefter jeg måtte ligge på hospitalet i syv måneder og kom hjem i kørestol. Men en dygtig og energisk stab af frivillige medarbejdere gjorde arbejdet med indretningen færdigt, så vi kunne indvi museet den 16. juni 1985. I forbindelse med indvielsen skænkede Bikubens Fond Skærbæk (i dag Danske Bank) Svend Wiig Hansens skulptur 'Torso' til byen, hvor den året efter blev opstillet i Museumshaven, som er et kommunalt anlæg. Her står også to bislagssten, en skålsten og en grænsesten fra 1864-1920-grænsen m.m. På en plads over for museet er anbragt et stort anker, fundet i Vadehavet 1987.

1986 omordnedes museets faste udstilling, og i det gamle butikslokale indrettedes en landbrugsafdeling

med redskaber, bondestue, køkken og karlekammer, en købmandsbutik og et skomagerværksted samt flere små specialudstillinger bl.a. med oldsager, bindebrev og gamle fotos fra byen og egnen. På førstesalen var der Rømostuer og udstilling om hvalfangst i nordfløjen, mens vestfløjen rummede genstande og billeder vedrørende Sønderjyllands historie 1864-1920, senere udvidet til 1945. I de første par år var der også en lille udstilling vedrørende billedskærer Jes Lind fra Gånsager.

Senere blev udstillingen ændret flere gange. Landbrugsudstillingen blev pillet ned, og i det lokale, hvor den havde været, udstilledes samlingen af Skærbæktæpper, der efterhånden var vokset fra et enkelt tæppe til ca. ti - i dag endnu flere. Langs trappen til overetagen anbragtes en samling af litografier fra Treårskrigen, og neden

Artiklens forfatter udfolder sit sælger-talent til fordel for museets slunkne pengekasse - her ved bogsalget på museet i 2001.

for trappen stod montren med vores sølvsamling. Størstedelen af samlingen var gaver fra lokale.

De to stuer i vestfløjen var reserveret skiftende udstillinger. Ofte begyndte og sluttede sæsonen med en vandredstilling, lånt fra et andet museum, eller en lokal kunstudstilling, og i højsæsonen vist enten en kulturhistorisk udstilling eller en større udstilling med lokale kunstnere eller andre. Blandt de kulturhistoriske udstillinger kan nævnes Dansk landbrug 1788-1888-1988 i anledning af 200-året for bondefrigørelsen, Glimt af oldtidsdage - om oldtidsfund fra egnen, Marsk og Vadehav, Børn og undervisning i forbindelse med Skærbæk Kommuneskoles 250-års jubilæum, Besat-befriet (om

besættelsestiden), Dagligliv ved Vadehavet, Lakolk 1898-1998, Grønland, Storegade for hundrede år siden samt Jørgen Bitschs etnografiske samlinger. Som en blanding af kunst- og kulturhistorie vist bl.a. Arne Loftus' tegninger og udkast til freskoen i Skærbæk Frimenighedskirke, Billedtæpper fra Skærbæk Væveskole, Fantasien er god - billeder m.v. udført af børnehavebørnene i Skærbæk samt Træskærerkunst i Vestslesvig - fra middelalderen til i dag. Der har været kunststillinger med sønderjyske kunstnere som bl.a. A. Petersen Røm, Arthur Tudsborg, Fr.P. Becker, Viggo Kragh-Hansen, Agnes Smidt, Annelise Kjær Sørensen, Finn Hjortskov-Jensen, Knud Due, Jørn Bjerre og Ernst Tranekjer, og desuden har vi haft særudstillinger med arbejder af Svend Wiig Hansen, Franz Fuchsels, Herluf Bidstrup, Bo Bojesen, Lena Bidstrup, Ingrid Villesen, Gunnar Holgersen og Victor Brockdorff samt Klara og Herbert Wentscher.

Den 7. august 1986 havde museet besøg af dronning Ingrid og prinsesse Benedikte med datteren Alexandra, og i forbindelse med udstillingsåbninger har bl.a. den grønlandske landsstyreformand Jonathan Motzfeldt, ministrene Elsebeth Gerner Nielsen og Kaj Ikast, rigsantikvar Olaf Olsen, forfatteren Jørgen Bitsch og medlem af Danmarks Frihedsråd Frode Jacobsen gæstet museet.

Vi har haft et nært samarbejde med de sønderjyske museer, og mere sporadisk med museer, og samlinger andre steder i landet, bl.a. i Ribe, Ringkøbing, Skive, Herning og Grindsted, på Gl. Estrup, Frederiksborg, Rosenborg, Statens Museum for Kunst, Nationalmuseet, Den Hirschsprung-

ske Samling, Kunstindustrimuseet, FDB's plakatsamling og Folketinget samt uden for landets grænser Museumsberg Flensborg og Skokloster Museum i Sverige. Heldigvis var forbindelsen ikke kun ensidig. Vi har modtaget udstrakt hjælp, men har også ved flere lejligheder kunnet bidrage både med oplysninger og udlån af genstande. Museet har haft et fortrinligt forhold til Skærbæk kommune både under borgmester Bonde Møller og efterfølgerne Peter A. Petersen og Svend Ole Gammelgaard, der alle sad i museets bestyrelse. Ligeledes har vi fået god hjælp fra bl.a. Ny Carlsberg-fondet, Lego Fonden, SuperBrugsen og kommunens pengeinstitutter.

Hvert efterår blev der afholdt bog-salg på museet, og de indkomne beløb herfra - omkring en kvart million kroner gennem årene - har været et godt og solidt tilskud til driften.

Ved åbningen 1986 blev Albert Stenger ansat som fast medarbejder. Da han måtte fratræde på grund af sygdom 1989, klarede vi os i det næste år med dygtige 'løsarbejdere'. 1990 tiltrådte Nete Revsbech som kustode. Efter halvandet år blev hun i 1992 afløst af Dorte Kjær Jessen. Hele tiden har der desuden været en langtidsledig på museet, ligesom en fast stab af trofaste frivillige har hjulpet til i åbningstiden.

Siden 1987 har museet i samarbejde med Historisk Forening udgivet årsskriftet 'Fra Skærbækegnens fortid'. Dette overgår nu i Historisk Forenings egen regi. Museets leder har desuden bidraget med flere artikler til årbogen 'Nordslesvigske Museer', senere 'Sønderjyske Museer'.

Efter atten år som museumsleder og formand for museet valgte jeg i 2001

at stoppe. I de følgende år var der et antal hurtigt skiftende ledere, alt imens Dorte Kjær Jessen sørgede for, at dagligdagen fungerede, og at der hvert år kunne vises en ny udstilling. 2004 blev hun daglig leder. Fra 2001 var først Niels Petersen, senere Bodil Bjerre formand.

Imidlertid var økonomien dårlig, og bestyrelsen måtte se i øjnene, at museet i løbet af få år ville stå foran en lukning. Der blev derfor indledt forhandlinger med Museum Sønderjylland, hvilket resulterede i, at Skærbæk Museum i 2008 blev en del af Museum Sønderjylland og underlagt Kulturhistorie Tønder. Det skiftede derefter navn til Museum Sønderjylland Skærbæk, og Anne Marie Overgaard blev ansat som museumsinspektør på halv tid. Dorte Kjær Jessen stoppede året efter.

Overgangen fra at være et lille, selvstændigt museum til at blive en gren af det store Museum Sønderjylland betød - ud over en tiltrængt istandsættelse - store ændringer, ikke mindst med hensyn til den faste samling. Den havde hidtil reflekteret og formidlet egnens historie dækkende både det fredelige dagligliv og de mere dramatiske perioder som krig og besættelse, den tyske tid og Genforeningen, lige som museet havde nydt stor lokal goodwill, hvilket bl.a. kunne ses af de mange gaver, vi modtog i tidens løb. Nu blev udstillingen bortset fra Rømmøstuerne pakket ned, hvorefter samlingen blev centreret om emner som Skærbæktæpperne (landets største og fineste samling), jugendstil i det hele taget, tidlig turisme og købmandsgården. Skærbæk Museums tidligere samlinger fordeles på de øvrige museer i Sønderjylland

efter emne og område, mens Skærbækafdelingen har modtaget ting fra andre museer. Museets største rum, købmandsbutikken, er nu forhal med museumsbutik.

Det har været spændende gennem

så mange år at arbejde med museet og være med til at bygge det op. Nu er det fortid - en ny æra er begyndt for den institution, som den 30. oktober fejrede sit 25-års jubilæum. ■

Opmærksomme læsere

I SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT nr. 6 i år bragte vi på side 206 et billede med billedteksten: "De tyske marinesoldater på vej ned gennem Storegade, hvor de bl.a. bliver budt velkommen med Dannebrog".

Sjældent har redaktionen modtaget så mange reaktioner. Ole Dyring Lund har venligst gjort opmærksom på, at marinesoldaterne er bevæbnet med det engelske gevær Lee Enfield No.1 MK III, og deres basis (remsæt og patrontasker) ser ud til at være webbing, som tyskerne ikke brugte. En kollega har gjort opmærksom på det besynderlige i, at Reichsbank, der havde bygningen forrest til venstre,

skulle have flaget med Dannebrog - tilmed på et tidspunkt, hvor det var forbudt at flage med Dannebrog.

Ole Lund og andre, der har skrevet til redaktionen, har ret. Det drejer sig om et engelsk flådebesøg af skibene 'Hood' og 'Tiger' i Aabenraa den 14. juni 1920, hvor soldaterne marcherer igennem Storegade i forbindelse med begravelsen af to soldater. Billedet er af helt uforklarlige årsager smuttet forbi redaktionens vagtsomme øjne.

Vi kvitterer med et billede af en gruppe tyske marinesoldater, som Aabenraa inviterede til byen i 1909.

Redaktionen

Tyske marinesoldater i snorlige rækker. Kun et par hunde er ude af geled ved denne marinelandingsmanøvre i Aabenraa.

25 år med sønderjysk lokalhistorie

Af Kim Furdal

Den 4. november i år kunne Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie, fejre sit 25-års jubilæum. Museumsinspektør Kim Furdal ser tilbage på 25 års arbejde i lokalhistoriens tjeneste.

BLANDT MANGE SØNDERJYSKE særheder hører også Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, som blev en del af Museum Sønderjylland i 2007. Institutionen med tre faste og en frivillig medarbejder er måske ikke så kendt som fødselsattesten, grønlangkål, ringridning og de frivillige brandværn, men bag murene på Haderslevvej 45 i Aabenraa ligger en institution, som kommer langt ud i den lokalhistoriske arbejdsmark.

Institutionen blev oprettet i 1985 og skiftede den 22. november samme år navn til Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, men dens historie rækker tilbage til begyndelsen af 1940'erne. På dette tidspunkt iværksatte Historisk Samfund for Sønderjylland en voldsom kampagne for at skrive sognehistorie. Midlerne var en række kurser, foredrag og personlig vejledning af lokalhistorisk interesserede i at skrive lokalhistorie. Det vandt genklang i det særlige klima under krigen, og de følgende år blev der søsat en række projekter rundt om i Sønderjylland. Projekterne var et samarbejde mellem Historisk Samfund for Sønderjylland, lokale afdelinger af Danske Samfund, Det Unge Grænseværn og lokalhistorisk interesserede. De følgende år så en række sognehi-

storier dagens lys som bl.a. Varnæs sogns historie (1944), Skodborg sogn i Frøs herred (1947), Københoved By-samfund, Bidrag til Skrave sogns historie (1950) og Bjolderup sogns historie (1951-56).

I midten af 1950'erne neddrog Historisk Samfund for Sønderjylland sit konsulentarbejde til de lokalhistoriske kræfter til fordel for arbejde med foreningens organisation og aktiviteter for egne medlemmer. Dette skabte grobund for en voldsom vækst i foreningens medlemstal, så Historisk Samfund med over 3.000 medlemmer i midten af 1960'erne var landets suverænt største amtshistoriske forening.

Konsulentarbejdet var dog ikke glemt. På Historisk Samfunds årsmøde i 1957 udtalte foreningens formand, Peter Kr. Iversen, at man arbejdede for at ansætte en fast lokalhistorisk konsulent, der skulle vejlede "lokal- og sognehistorikerne" og hjælpe dem med udarbejdelse af manuskripter til sognehistorie. "Der er mere end arbejde nok til en sådan mand, men det er vel tvivlsomt, om vi i disse sparetider kan skaffe penge til aflønning af ham", sluttede Iversen.

Imens genoptog Peter Kr. Iversen en anden af Historisk Samfunds opgaver, nemlig at indsamle arkivalier og andet materiale til belysning af landsdelens historie. Iversen var nemlig klar over, at der i Sønderjylland fandtes et stort materiale om de

*Karl Clausen
(1904-72) på
feltarbejde hos
Hansine Tækker
fra Høruphav.*

nationale forhold i perioden efter 1864, som ikke fandt vej til Landsarkivet. For at sikre dette materiale startede Historisk Samfund for Sønderjylland i 1960 en indsamling af mundtlige erindringer, ligesom foreningen samtidig støttede senere lektor Karl Clausens indsamling af sønderjysk folkesang.

Senere blev dette indsamlingsarbejde suppleret med indsamling af billeder, film, sangbøger, noder, skolebøger m.v.

I 1962 havde samlingerne fået et sådant omfang, at de blev udskilt af Historisk Samfund for Sønderjylland og samlet i Historiske Samlinger for Sønderjylland, der fra 1973 blev støttet med et mindre tilskud fra Sønderjyllands Amt.

Endvidere blev samlingerne i 1974 betydeligt forøget, da Aabenraa Byhistorisk Forenings store billedsamling blev deponeret i Lokalhistoriske Samlinger for Sønderjylland efter en meget turbulent periode.

Da samlingerne på dette tidspunkt

primært belyste det nationale arbejde, blev det i begyndelsen af 1970'erne overvejet, om samlingerne skulle have lokaler på Sønderborg Slot. Men efter en drøftelse med Kulturministeriet rykkede samlingerne i 1974 i stedet ind i Landsarkivets lokaler i forbindelse med arkivets udvidelse.

I dag er 'ISL' med tilnavnet 'Lokalhistorie' en afdeling af Museum Sønderjylland, der som de øvrige afdelinger og Landsarkivet for Sønderjylland indsamler og formidler materiale til belysning af Sønderjyllands historie og kulturhistorie inden for sine særlige arbejdsfelter: Billeder, film, lyd, skolelitteratur, sangbøger, noder, salmebøger og kirkelig litteratur.

Tiden efter 1970 var præget af lokalhistoriens voldsomme vækst og etableringen af lokalhistoriske arkiver. Udviklingen kom i Sønderjylland lidt forsinket først i løbet af 1980'erne. Derfor var tiden i begyndelsen af 1980'erne moden til at realisere Iversens gamle kongstanke om en lo-

kalhistorisk konsulent. Efter forhandlinger med Sønderjyllands Amt i 1985 skiftede Historiske Samlinger for Sønderjylland navn til Institut for Sønderjylland Lokalhistorie, som modtog støtte fra amtet.

Instituttet blev etableret som en lokalhistorisk forskningsinstitution, der foruden indsamling af fotografisk materiale, lyd og andet traditionsstof også skulle varetage konsulentfunktionen for de mange nye lokalhistoriske arkiver. Dermed blev det muligt at ansætte Henrik Fangel (1944-1994), der, som sin efterfølger fra 1994 Kim Furdal, havde forsknings- og forskningsmæssig forpligtelse til at beskæftige sig med emner inden for Sønderjyllands historie.

Med ansættelsen blev der for alvor sat skub i indsamlingsarbejdet. Allerede fra starten modtog Instituttet store fotosamlinger fra bl.a. postkort-fotograf C.C. Biehl i Gråsten og fotografierne Holger og Peter Clausen i Aabenraa. Dette er fortsat, så afdelingen i dag har ca. 1.5 mio. billeder, 150 film, 1.200 lydband og 400 hyl-demeter skolebøger og 'andet traditionsstof'. Fra slutningen af 1990'erne har Instituttet i stigende grad indsamlet og bevaret digitale medier. Digitale billeder, lyd, film m.m. har store formidlingsmæssige fordele,

men under normale bevaringsforhold med brug af backup kan man ikke regne med en levetid på mere end 5-15 år for f.eks. et digitalt billede. Bevaring af de digitale medier bliver stadig mere økonomisk og videnskabsmæssigt krævende. ISL vil derfor have fokus på de digitale medier, så bl.a. de mange digitale billeder, som er taget gennem de sidste 10 år, også kan åbnes og bruges om 20 år.

Etableringen af Instituttet blev også startskuddet på en betydelig forskning og formidling af den sønderjyske lokalhistorie. Fra 1985 og frem til 2009 er det blevet til 32 bøger, 220 artikler, 67 CD- og internetudgivelser foruden mere end 213 boganmeldelser. Foruden disse har ISL gennem alle årene redigeret Sønderjysk Månedsskrift, Haderslev-Samfundets årsskrift (1978-1980), Aabenraa Statskoles årsskrift (1983-85 og 1986-1991) og årsskriftet Historier fra Bybakken (2007-). Selv om ISL-Lokalhistorie kun har udgivet enkelte bøger, er afdelingen med sine bøger, artikler og ikke mindst redigeringen af Sønderjysk Månedsskrift, som i dag har ca. 2.200 abonnenter, kommet langt ud i sin formidling.

Den emnemæssige spændvidde er bred, men især har der været forsket i byhistorie, økonomisk- og socialhi-

Forskning og skriftlig formidling ved ISL 1985-2009

	1985-2006	2007	2008	2009	I alt
Bøger	32	0	0	0	32
Artikler	190	12	15	3	220
Red. bøger	15	1	0	1	17
Red. artikler	17	0	0	1	18
Anmeldelser	192	13	5	3	213
Cd- og internetudgivelser	65	1	0	0	66

storie, administrationshistorie, den sønderjyske infrastruktur og i de seneste år lokalhistoriens kulturhistorie. Fremhæves må især Henrik Fangel's store byhistoriske forskning, der bl.a. er udtrykt i de store forskningsbaserede bøger om Haderslev bys historie.

I forbindelse med etableringen af Institut for Sønderjysk Lokalhistorie i 1985 blev lederen konsulent for de lokalhistoriske arkiver og foreninger i Sønderjylland. Konsulentarbejdet har været mangeartet. ISL fungerer som sekretariat for Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland, til daglig kaldet LASS. Det er således ISL, som står for arbejdet med at tilrettelægge og gennemføre LASS-kurser i Sønderjylland. Hvert år bliver der også udbudt en række halvdagsseminarer med emner inden for den sønderjyske lokalhistorie som bl.a.

skolehistorie, fattigvæsenets historie, uddøende håndværk etc. Gennem årene er det også blevet til en lang række besøg hos de enkelte arkiver med vejledning i alt fra fondsansøgninger og bogudgivelser over rådgivning om kassation og bevaring til magasinforhold, vandrer og elinstallationer.

Den græske filosof Archytas udtalte ca. 400 f.Kr., at alt, hvad der er til, er et sted. I den forstand har stedet, som Aristoteles udtrykte det, stor magt. At være er at være et sted. Det er stedet, som definerer, hvorvidt noget er til, hvorvidt noget eksisterer. Da lokalhistorie beskæftiger sig med stedets historie, må det rent logisk beskæftige sig med alt, som eksisterer i lokalsamfundet. I det perspektiv er der også fremover rigeligt med arbejde for ISL-Lokalhistorie. ■

Foto: Lis Sylvest. JydskVestkysten.

Henrik Fangel (1944-1994) præsenterer Sønderjysk Månedsskrift i nyt layout, januar 1988. Bagved ses Inge Adriansen, Steen W. Andersen og Hans H. Worsøe.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Besparelserne på skoleområdet på begge sider af grænsen er et emne, der fortsat fylder meget i dagspressen. H.E. Sørensen har fulgt debatten.

Ny valglov i Slesvig-Holsten

Forfatningsdomstolen i Slesvig har givet landdagens opposition ret i, at fordelingen af mandater efter valget i Slesvig-Holsten sidste år ikke var retfærdig i forhold til stemmetallet, idet de to regeringspartier trods et mindretal i stemmer fik et flertal af mandater. Sådan kan man dog ikke umiddelbart regne det ud, da stemmerne som bekendt ikke falder på koalitionsblokkene, men på de enkelte partier, hvor selv små forskelle i stemmetal kan være afgørende for, hvem der opnår mandat.

Alligevel har forfatningsdomstolen krævet af delstatens parlament, at man vedtager en ny valglov senest i maj 2011, og at der afholdes nyvalg "i utide" senest 30. september 2012. Selv om alt endnu er på skitseplanet, nævnes et maksimalt mandattal på 69 mod i indeværende periode 95 mandater, ligesom der tales om en "mere retfærdig" mandatfordelingsnøgle end den såkaldte d'Hondtske metode, da den "prioriterer de store partier på bekostning af de mindre", som SSW's landdagsmand Flemming Meyer har udtrykt det (Fl.A., 1/9).

Det var oppositionspartierne, der i fællesskab rejste sagen for forfatningsdomstolen, og det er klart, at et fast mandattal i landdagen på f.eks.

69 vil blive dyrt for alle parter. SSW fik sidste gang 4 mandater, hvoraf det tredje (Silke Hinrichsen) er nr. 63, mens Flemming Meyer er nr. 85. Hans genvalg er derfor særdeles usikkert. "Men ved landdagsvalget er det mindretallet og SSW, det handler om ... ikke min person", sagde Meyer og tilføjede kampberedt: "Hvis vi skal have 20.000 stemmer mere for at få fire mandater i landdagen, så må vi simpelthen kæmpe for at få dem" (Fl.A., 1/9).

Men man kan dog som Der Nord-schleswiger undre sig over, at en retsinstans kan afgøre, hvornår en delstat skal afholde valg, "en beslutning, der dog hidtil klassisk kun har kunnet træffes af et parlament" (No., 31/8).

Skolebesparelser syd for grænsen

Den retslige beslutning om et nyvalg senest 30. september 2012 redder ikke det danske mindretal fra delstatsregeringens finanslovsforslag om fra 2012 at beskære tilskuddet til de danske skoler med 15%. Regeringskoalitionen af CDU og FDP er fortsat fast besluttet på at gennemføre de bebudede besparelser trods mindretallets massive protester og klare tilkendegivelser fra dansk side om, at man finder et sådant forslag uacceptabelt. Ved at udskyde valget til efteråret 2012 har den slesvig-holstenske regering sit flertal hjemme til at vedtage finansloven for 2011 og dermed de bebudede besparelser. Og det skønt

Øster Højst Skole efter tilbygningen i 1965. Der kan blive behov for nye til- og ombygninger, hvis den nye skolestruktur i Tønder Kommune gennemføres som planlagt. Tanken er, at Bedsted Skole lukkes, og eleverne overføres til Øster Højst Skole.

mindretallet har indanket sagen for kansler Angela Merkel, og statsminister Lars Løkke Rasmussen har udtalt sin bekymring over, at "de danske skoler dermed ikke længere i praksis har status som offentlige skoler for mindretallet" (Fl.A., 26/8).

Rektor ved A.P. Møller-Skolen i Slesvig, Jørgen Kühl, mener, at hvis dette ikke fører til et antageligt resultat, må mindretallet gå rettens vej, idet han henviser til bl.a. Lissabontraktaten, den europæiske menneskerettighedskonvention og Europarådets mindretalsaftaler (Fl.A., 5/7). De sidstnævnte blev bragt i spil, da Grænseforeningen anmodede Europarådet om at kontakte Angela Merkel og gøre hende opmærksom på, at Peter Harry Carstensens regering med sit besparelsesforslag vedrørende de danske skoler begik "brud på Europarådets rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal" (Fl.A., 24/8).

Mindretalsskolerne

I de femten tyske skoler nord for grænsen blev der i år indskrevet 111 nye elever i indskolingsklasserne

mod 136 sidste år, en tilbagegang på 18%. Bedre så det ud med hensyn til skolevæsenet som helhed, idet det samlede elevtal i underskolerne nu udgør 1212 mod 1280, men dog et fald på 68 - eller 5%.

De 47 danske skoler i Sydslesvig havde tilsammen en fremgang på 71 elever fra 5565 i 2009 til 5636 i år. Det er ca. halvanden procent flere, men det skal ses i lyset af, at der sidste år var en ret markant tilbagegang (fra 5679 i 2008), som således kun er delvist indhentet.

Antallet af nyindskrevne er gået markant frem - fra 502 til 596, ikke mindre end 19%.

Sammenlægning af folkeskoler

Nedgangen i antal elever på de tyske skoler i Sønderjylland skal sikkert bl.a. ses i forbindelse med den almindelige nedgang i børnetallet, hvilket naturligvis smitter af på alle landsdelens skoler. Kommunerne er derfor tvunget til at finde løsninger, der næsten uundgåeligt vil betyde skole-sammenlægninger.

Det gør sig særlig markant gælden-

de i Tønder kommune, hvor byrådet foreslår skolerne i Ballum, Bedsted, Døstrup, Nørre Løgum, Jejsing, Abild, Visby og Vodder nedlagt allerede fra 2011, mens Digeskolens i Højer og Møgeltønder skole skal være filialer af Tønder Kommuneskole, og skolerne i Agerskov og Øster Højst lægges under Toftlund og Løgumkloster. Overbygningerne samles i Tønder, Skærbæk, Løgumkloster og Toftlund (JV, 9/9).

Det lyder meget voldsomt, men der er dog tale om videreførelse af en proces, som har været i gang i et halvt århundrede. I den tidligere Skærbæk kommune er der i dag tre kommuneskoler samt to privatskoler. Men for ca. 50 år siden så billedet helt anderledes ud. Da var der 16 skoler i området. Nu trues skolerne i Døstrup og Vodder, og man må forudse, at der om ganske få år kun er Skærbæk Kommuneskole og den private realskole (plus måske en eller to friskoler) tilbage.

De tyske privatskoler i Tønder, Højer, Øster Højst og Løgumkloster, er selvfølgelig ikke omfattet af de kommunale spareplaner, men man må forudse, at der også her inden for en overskuelig fremtid vil ske sammenlægninger, så mindretallet evt. samler sig om skolerne i Tønder og Løgumkloster.

Selv om det ser mest dramatisk ud i Tønder kommune, er tendensen klar, og højst sandsynligt vil de tre andre kommuner i løbet af kort tid komme i samme situation, selv om man i første omgang har fredet en del små skoler. Der er ingen synlig fremgang at spore i børnetallet, og økonomien kræver sit. Selv om det umiddelbart lyder ubehageligt, er de drastiske indgreb nok desværre nødvendige. 27 af

byrådets 31 medlemmer står bag forslaget.

Man hører ofte spørgsmålet: Hvorfor ser kommunen altid (kun) på pengene? Tja, det er bl.a. det, vi har valgt kommunalbestyrelsen til. Og det, den kan tilbyde borgerne, afhænger af, hvor mange penge den har til rådighed. Er der penge i kassen, kan standarden øges; er der lavvande, må man indrette sig på det. Det gælder i alle husholdningsbudgetter. Har du penge, kan du tage på krydstogt i Caribien. Har du ingen, må du nøjes med en telttur til Als.

Et grænselandsministerium?

Tidligere minister og EU-parlamentariker Eva Kjer Hansen, Løjt, har foreslået, at der oprettes et særligt grænselandsministerium, som skal tage sig af forholdene omkring den dansk-tyske grænse. Som tre aktuelle spørgsmål nævnede hun den slesvig-holstenske regerings spareforslag vedrørende de danske skoler, Femernforbindelsen og det forhold, at grænselandsspørgsmål i dag er fordelt på en lang række ministerier, så det kan være svært at få et overblik, ligesom ekspertisen (i det omfang den er til stede), er spredt på mange kontorer (JV, 14/9).

Regionsrådsformand Carl Holst støttede straks ideen. "At samle grænselandet under én hat ville være godt", sagde han. "Det kunne måske også styrke Christiansborgs interesse for Sønderjylland-Sydslesvig-området" (JV, 14/9).

Eva Kjer Hansen forestiller sig et ministerium, der ligesom ministeriet for nordiske anliggende kunne høre sammen med et andet ressortområde (JV, 14/9). Hvorfor egentlig ikke slå de to ministerier for 'naboforhold' sammen?

Tak til Bismarck, der her hygger sig i familiens skød, for hans 'nein' som sikrede Danmarks selvstændighed.

Der Nordschleswiger gav ikke hendes idé mange chancer. Hun er alt for erfaren til overhovedet at tro på det som en realistisk mulighed, skrev avisen. "Men hvis det kunne fremkalde større interesse for grænselands-spørgsmål i hovedstaden, vil hun sikkert også være tilfreds", fortsatte den. Forslaget var rundet af den senere tids begivenheder, og Eva Kjer Hansen "er som så mange andre danske parlamentarikere og ministre godt gal i hovedet og skidesur ("bitterböse und stinkesauer") på Kiel og især den ellers tidligere så højt skattede Peter Harry Carstensen, fordi han med sit spareforslag nu vil smide de spilleregler over bord, som siden 1955 har været gældende i mindretalsspørgsmål" (No., 16/9).

Derfor sagde Bismarck nej

Journalisten og forfatteren Tom Buk-Swienty fortæller i sin nye bog 'Dommedag Als' den ikke helt så nye nyhed, at Christian IX efter nederlaget 1864 spurgte, om ikke Danmark kunne komme med i Det tyske Forbund. Men Bismarck sagde nej og 'reddede' dermed Danmark som en selvstændig stat. Der Nordschleswiger tog historien fra den humoristiske side: "Rolig, rolig! Men uden Bismarck havde der f.eks. ikke været noget tysk mindretal. Altså er det ikke kun danskerne, der har noget at takke ham for ..." (No., 21/8).

Men hvad hverken Tom Buk-Swienty eller, så vidt jeg har set, andre har fremdraget, er, at den russiske kejser Alexander II midt under Londonkonferencen, der skulle fastsætte de nye

grænser, rejste til Berlin og frarådede Bismarck at indlemme hertugdømmerne i Preussen. I stedet foreslog han en grænse mellem Flensborg og Slesvig. Samtidig advarede han mod at udvide krigen ved at gå over til øerne og dermed reelt erobre hele Danmark. Den russiske tronfølger var netop blevet gift med Christian IX's datter Dagmar, og familiebåndet til den danske konge kan have spillet en rolle, men næppe været afgørende. Det, der battede noget, var, at det ikke var i Ruslands interesse, at Danmark blev udsluttet eller blev en preussisk lydstat. Vandvejen til Sankt Petersborg går gennem de danske stræder, og dem ønskede han ikke, at Preussen skulle få herredømme over. Bismarck forstod vinket og var villig til at lægge grænsen omtrent, hvor den ligger i dag, måske endog en smule sydligere, men dansk stædighed og usmidighed forhindrede dette. Tsarens indsats var dog ikke uden betydning, men det er vist glemt.

Erhvervslivet

Periodens nyheder indikerer, at det sønderjyske erhvervsliv har overvundet de værste følger af krisen.

Danfoss-koncernen solgte i juli afdelingen for kompressorer til husholdningsbrug til det tyske holdingselskab Aurelius AG, München, for et ukendt milliardbeløb, som skal anvendes til modernisering og konsolidering af koncernen. Kompressorafdelingen har fabrikker i Tyskland, Slovenien, Slovakiet og Kina og beskæftiger 3000 medarbejdere. Aurelius kaldte erhvervelsen "en lækkerbissen med potentiale", og Danfoss vil fremover satse på klima og energi (JV, 13/7). Samtidig kunne Danfoss oplyse, at virksomhe-

den havde vendt udviklingen og nu var i god fremgang. Mens andet halvår 2009 gav et underskud på 1,25 mia. kr., udviste første halvår 2010 et næsten lige så stort overskud, 1,166 mia. kr. (JV 31/8). Derfor kunne Danfoss' koncernchef Niels Bjørn Christiansen på en erhvervskonference i Sønderborg sige, at virksomheden aldrig havde stået så stærkt som nu (JV, 22/9). For familien Clausen, der via Mads Clausens Fond ejer 50% af Danfoss-koncernen, havde 2009 dog været et dyrt år. På grund af store tab især i Sauer-Danfoss kom fonden ud med et tab på 1,5 mia. kr. (JV, 24/7). Koncernen er samtidig indfædet i en sag om karteldannelse, herunder ulovlige prisaftaler. Det har foreløbig ført til fyring af en gruppe ledende medarbejdere fra filialen i Flensborg. Direktør Ole Daubjerg vaskede dog hænder: "Vi i topledelsen har intet kendt til sagerne", sagde han (JV, 31/8).

Sydbank er den sjette bedst konsoliderede bank i Vesteuropa, fremgår det af en 'stress-test', som EU's banktilsyn har foretaget af 91 store pengeinstitutter. Jyske Bank er nr. 8, Nordea Bank nr. 20 og Danske Bank nr. 23. Direktør Preben Lund Hansen, Sydbank, var naturligvis godt tilfreds og tilføjede en smule hoverende, at det ville være det samme, hvis bankerne blev testet for deres risiko for at lide tab på statsobligationer fra Grækenland eller andre gældsplagede lande i Sydeuropa, "for vi ejer nemlig slet ingen af den type papirer" (JV, 28/7).

Arbejdsløsheden har været faldende i sommer. I april var tallene for de sønderjyske kommuner: Sønderborg: 4,4%, Aabenraa og Haderslev: 4,2% og Tønder: 3,9%. En måned senere var procenten faldet i Tønder til 3,4;

Aabenraa: 3,9; Haderslev og Sønderborg: 4,0 (No., 6/7). I februar havde Tønder kommune 1014 ledige (5,4%). Det var ved udgangen af juni faldet til 602 eller 3,2% (JV 9/8). For Sønderborg var procenten 3,7. Inden for fagforbundet 3F, som har det største antal ledige i kommunen, var antallet halveret fra 17% til 9%, og "det er noget, der kan mærkes", sagde afdelingsformanden (JV, 2/8). I Tønder bebudede Brdr. Hartmanns

ledelse, at man regner med at afskedige yderligere 40 medarbejdere på grund af ny teknik (JV, 24/9).

Trods svære problemer er optimismen stor i Cimber Airs ledelse. "Selskabet står trods svag økonomi godt rustet, for der er den rette kombination af viden om luftfart og økonomi i ledelsen", sagde luftfartseksperter Ejvind Olsen (JV, 21/8).

Bryggeriet Fuglsang i Haderslev udvider nu markedet til hele landet (JV, 3/9). Danish Crown Slagteriet i Blans har god fremgang og har på få måneder udvidet arbejdsstyrken fra 850 mand til over 1000. I øjeblikket slagter man 56.000 svin om ugen, og målet er i løbet af kort tid at øge dette med hen ved 20% (JV, 22/9). Kornhøsten ser ud til at blive "halvskidt, men ingen katastrofe" (JV, 31/8).

DAGBOG

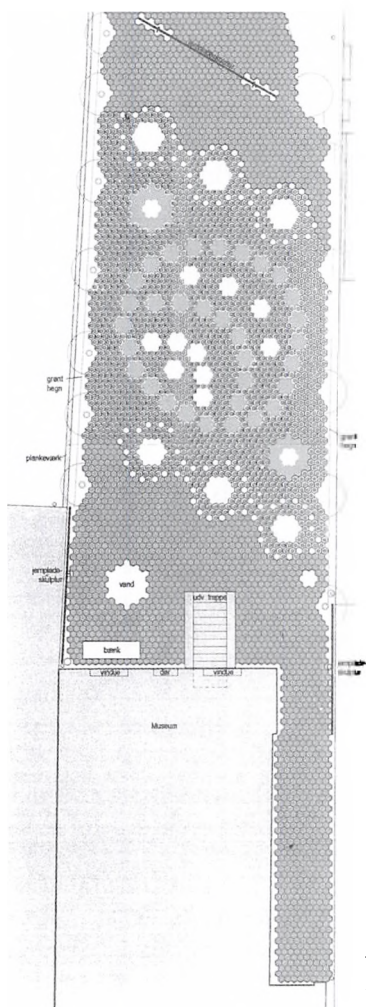
6. juli: Overflødige boligblokke i bl.a. Sønderborg og Nordborg nedrives (JV).

7. juli: Et rationaliseringsforslag beregnes at kunne spare Fighterwing Skrydstrup for ca. 6 mio. kr. om året (JV).

8. juli: Regeringens forslag om reduktion i kørselstilskuddet på 2,5 mio. kr. til de tyske skoler trækkes tilbage (No., Fl.A.).

9. juli: Arkæologer finder et såkaldt østerrønfelthus fra omkring Kristi fødsel ved Kærgård nær Højer (JV). Fortsatte udgravninger afdækker en hel landsby (JV, 18/8; No., 21/8).

Ny Carlsbergfondet har bevilget penge til indretning af en 'kniplingehave' bag Drøhses Hus i Tønder. Haven er tegnet af havearkitekt Niels Junggreen Have.

Den 24. juli vandt den 21-årige Line Vedel Hansen fra Tinglev sølvmedalje i europamesterskabet i golf, der afvikles i Tjekkiet.

Foto: Dansk Golf Union.

11. juli: Ca. halvdelen af Årø skal igen blive vådområde (JV).

23. juli: En majsmark i Uge er smykket med et billede af Den lille Havfrue (No.).

24. juli: Klostergangen Svalen ved Slesvig Domkirke restaureres for ca. 3,5 mio. kr. (Fl.A.).

27. juli: Sønderborgrevyen slår ny rekord med 22.803 tilskuere (No.).

28. juli: EU bevilger omkring 12 mio. kr. til at skabe livsbetingelser i Sydslesvig for en sommerfugl (hedepletvinge), som ikke er observeret i området i 19 år, hvis regeringen i Kiel giver et lignende beløb (Fl.A.).

Dronning Margrethe og Prins Henrik besøger Tønder Kommune (JV).

29. juli: Generalmajor Peter Kühnel bliver garnisonschef i Haderslev efter Agner Rokos (No.).

31. juli: Ægteparret Nahid og Roland Gäbler, St. Jyndeved, bliver ved Travemünder Woche verdensmestre i sejlads med deres tornado-båd (No.).

3. august: Ved Norderstapel i Sydslesvig gøres et betydeligt offerfund med bl.a. en bronzekedel fra omkring 800

f.Kr. (Fl.A.).

Skibsfartsmuseet i Flensborg udvides og moderniseres for omkring 25 mio. kr. (Fl.A.).

6. august: Borgmester i Tønder 1986-90, direktør Kurt Sandahl Sørensen, Rømø, dør 83 år (JV).

7. august: Pens. lektor ved Duborg-Skolen Hans Gunner Boysen, Flensborg, dør 86 år (Fl.A.).

11. august: Den danske landsholdsspiller Lars Christiansen fra håndboldklubben Flensborg-Handewitt hædres ved sin afsked med at få en plads ved Campushalle i Flensborg opkaldt efter sig (Fl.A.).

12. august: Ved Fysing Å i Sydslesvig udgraves en handelsplads fra vikingetiden (Fl.A.).

15. august: Maleren Per Kirkeby udstiller på Museet Holmen i Løgumkloster (JP).

16. august: Det Kgl. Teater giver forestilling på Skamlingsbanken (JV). Flensborg holder havnefest (Fl.A.).

17. august: Et voldsomt skybrud hærger Sønderjylland (Fl.A.).

18. august: Planer om at sælge det

gamle rådhus i Aabenraa skaber usikkerhed om retten til at benytte byrådsalen, der er smykket med kongeportrætter og andre malerier (JV).

25. august: En markant, stråtekt gård i Klangsøl syd for Tønder brænder (No.).

27. august: Tønderfestivalen åbnes af prinsesse Marie (JV).

28. august: Udgravninger i Danevirke afslører porten, hvor Hærvejen gik gennem voldanlægget (Fl.A.).

1. september: Overinspektør Inger Lauridsen, Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder, afløses af Elsemarie Damm-Jensen, mens Iben Eslykke bliver ny museumsinspektør (JV).

Bilhandler og hotelejer Nic. Christiansen, Kolding, født i Højer, dør, 93 år (JV).

4. september: Regeringen afsætter 10 mio. kr. til undersøgelse af behovet for en motorvej fra grænsen til Esbjerg (JV).

14. september: På Sønderborg Bibliotek åbner en udstilling om to markante udvandrere til USA, landskabsarkitekten Jens Jensen fra Surløkke og billedhuggeren Christian Petersen fra Sønderborg (No.).

15. september: Amatørteatermanden, lærer Hans Jørgen Henningsen fra den danske skole i Nibøl, dør i Tønder, 80 år.

Der planlægges et samlet sønderjysk museum for Første Verdenskrig i Tønder i forbindelse med resterne af Zeppelinerbasen (JV).

16. september: Med et statstilskud på 2,8 mio. kr. nedrives 28 forfaldne huse i Tønder kommune (No.).

18. september: Medlem af Tønder byråd 1966-74 og amtsrådet 1970-78, kontorchef i Statens Jordlovsudvalg

1946-80 Eugen Ibsen, Tønder, dør, 99 år.

20. september: Ministerpræsident Peter Harry Carstensen, Kiel, meddeler, at han ikke opstiller ved næste valg. Han afløses af Chr. von Boetticher (Fl.A., No.).

Der begås et dobbeltmord i Møgeltønder. Efter få dage tilstår en genbo at være gerningsmanden (alle medier).

22. september: Direktør for Skærbæk Slakteri 1970-83 Henrik Enderlein dør, 88 år (JV).

23. september: Nordisk litteraturfestival afholdes i Sønderjylland og Sydslesvig med arrangementer i mange byer (Fl.A.).

John Knudsen, som sidste år myrdede Kirsten Bay Andersen i Haderslev, idømmes livsvarigt fængsel (alle medier).

Folketingets kulturudvalg besøger Sydslesvig og Sønderjylland (Fl.A., JV, No.). Landdagen i Kiel og De Europæiske Mindretals Ungdom støtter Sønderborgs kandidatur til europæisk kulturhovedstad i 2017 (No.).

28. september: En dårlig sæson for Hjemsted Oldtidspark betyder, at der ud over det faste kommunale tilskud på 850.000 kr. må tilføres yderligere 451.000 kr. (JV).

29. september: Der er bred opbakning til etablering af en veteranbane mellem Haderslev og Vojens (No.).

I nærheden af Slesvig Domkirke foretages omfattende udgravninger af middelalderbyen (Fl.A.).

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Bataljer med Bid og Baggrund

Bjørn Svensson: 'Bataljer med Bid og Baggrund'. Sønderjyske Levnedsløb nr. 33, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 2009. 308 sider, ill. Pris: 128 kr. for medlemmer, bogladepris: 198 kr.

Redaktør Bjørn Svensson udgav i efteråret 2009 i samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland sin erindringsbog med titlen 'Bataljer med Bid og Baggrund'. Fire gange stort B: Bjørn, Bataljer, Bid og Baggrund er en sjælden kombination for et sønderjysk liv, som med sine fingeraftryk efterlader spor i grænselandets historie.

Svenssons liv kan ikke forstås uden kendskab til hans familiære baggrund: Faderen, redaktøren og senere konservativ folketingsmand A. Svensson - Adolph, heldigvis uden f! - har præget hans liv og hans holdninger til grænselandets særlige melodi og udfordringer, ikke mindst efter den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940. Men familien har ikke kun præget ham bagud. Svensson har altid været et familiemenneske, og både hans hustru Inger og hans børn var ham altid til stor støtte på hjemmefronten. Ikke mindst når han drog 'i kamp' mod hjemmetyskerne, mod danske landsmænd eller mod andre, som krydsede hans vej - på den efter hans mening forkerte side. Indtil de sidste år, hvor kommunistiske kredse - endda nedværdigende - fandt på at mistænkeliggøre manden, hvilket dog i retten endte med en fortjent sejr, med oprejsning til Bjørnen. Denne plet ville han ikke have siddende på sig, og det kan man sandelig godt forstå efter hans mangeårige kamp for danskhed, demokrati og ytringsfrihed.

At jeg som chefredaktør for den tyske avis Der Nordschleswiger er blevet bedt om at anmelde hans bog, er vel også udtryk for de forandringer, som

glædeligvis er sket i grænselandet de senere år, og som 'der Bår', Bjørnen, som vi altid kaldte ham, også af ærligt hjerte har kunnet glæde sig over samtidig med, at han altid har fastholdt sit nationale danske ståsted, hvor der ikke var plads til (mange) kompromiser. Selv har jeg haft 'fornøjelsen' ofte at være skydeskive for arvefjenden Svenssons maskinskrevne angreb - noget, som jeg åbenbart 'arvede' efter min forgænger i chefredaktørstolen, Jes Schmidt. Det har til tider gjort ondt. Sikkert også på ham, ikke mindst da DR's ledelse for en stund 'udelukkede' ham som chef for Radio Syd fra hans eget studie i Aabenraa efter nogle angreb, som han havde rettet mod undertegnede. Her og der tror jeg, at vi begge har taget (en smule) fejl. Begge var vi nok lidt for stejle i vore positioner, men det ændrer ikke ved, at jeg altid havde høj respekt for mandens engagement som danskhedens ildsjæl - og især for hans fantastiske viden, byggede på et utroligt enestående arkiv, som jeg i øvrigt selv har som forbillede hjemme hos mig i Løjt.

Der var adskillige træfninger undervejs. Jeg forsvarede selvfølgelig det tyske mindretal så godt som muligt (og nødvendigt), når Svensson pegede på mindretallets åbne sår omkring personer og holdninger i forbindelse med den nazistiske fortid. Udadtill følte jeg mig forpligtet til at forsvare mindretallet, og på baggrund af Svenssons til tider noget voldsomme generaliseringer åbnede han mig dertil en taknemmelig flanke. Men indadtill kæmpede jeg selv mod (de samme) kræfter, som endnu i 70'erne havde indflydelse i mindretallet.

Hvordan det var gået uden Svenssons utallige artikler kan diskuteres. Men han tvang i hvert fald mindretallet til at holde sig 'på måtten' og gav

fortsættes side 326

Leif Kath - Uden titel

Af Karen M. Olsen

PÅ OVERFLADEN ER DER fred og ingen fare. I den øverste del af billedet er sirligt gennemtegnet et hus i enkle, men idylliske omgivelser, centralt placeret på en himmel af blyantsstreger og en mørkt skraveret plæne. I forgrunden, i en anden del af billedet, fortsætter husets have med planker og plæne og ornamentale rosenbuske. Altoverskyggende er dog en mørk, sammenbundet bylt, der dominerer den ene halvdel af motivet. Noget er pakket ind og leveret foran hoveddøren som en mørk sky over huset. Eller måske nærmere som en mørk hemmelighed begravet under det.

Året er 1971. Vietnamkrigen raser, og mange unge amerikanere vender hjem i ligposer og bryder familieidyllen og den amerikanske drøm. Den sønderjyske kunstner Leif Kath tegner med sin blyantstreg i værket 'Søn af Huset' et billede af denne barske virkelighed.

Leif Kath (født i Haderslev 1945)

bryder i slutningen af 1960'erne igennem som tegner og grafiker, og han finder sit forlæg til motiverne i aviser og ugeblade. Ikke mindst inspirerer det amerikanske Life Magazine med sine billeder af dagligdagens drama, der i Leif Kath's optik bliver til form- og farveeksperimenter med udgangspunkt i den virkelige historie, men med omdrejningspunkt i det visuelle udtryk. Indholdet er sekundært, mens udtrykket er det bærende.

Siden debuten i 1969 har Leif Kath arbejdet konsekvent og undersøgende inden for tegning, grafik, maleri og objekter. Stilen er vedholdende stram og enkel, mens de enkelte teknikker bliver udforsket på alle mulige måder. Leif Kath går systematisk og grundigt til værks og har dermed gennem årene oparbejdet en fortrolighed med de grafiske teknikker og det maleriske materiale, der skinner igennem i hele hans værk.

Blyantstegninger som 'Søn af huset' er starten på en lang karriere, og på Kunstmuseet Brundlund Slot er det netop historien om den lange karriere, vi ønsker at fortælle. Igennem udstilling af næsten 200 værker og udgivelsen af den monografiske bog 'Leif Kath - Uden titel' viser vi en omfattende præsentation af en vigtig sønderjysk kunstner. En kunstner, der på en helt unik måde skaber billeder med rod i det nære og kendte, men i et levende udtryk, der overgår virkelighedens abstraktion. Udstillingen kan ses indtil d. 23. januar 2011.

*Leif Kath, 'Søn af huset', 1971
Blyantstegning*

Arkæologi Haderslev

30. nov. - 30. dec. I nissernes fodspor. Følg nisserne rundt på museet og oplev deres narrestreger. Se de smukke juletræer i de gamle stuer og få et kig ind på nisseloftet.

Ehlers Lertøjssamling, Haderslev

30. nov. - 23. dec. Nisser mellem krukker, potter og pander. Find, tæl og vind nisser.

Bymuseet i Haderslev

6. nov. - 25. apr. Renæssancens klædeskab. Klæder fra ung og gammel, rig og fattig.

Jacob Michelsens Gård, Aabenraa

28. nov. - 21. dec. Oldemors Juletræ.

Kunstmuseet Brundlund Slot

25. sept. - 23. jan. 'Leif Kath - uden titel'.

Kulturhistorie Tønder

4. dec. - 26. apr. 'Guldsmede fra Ballum og Skærbæk'. Udstilling med Ballum- og Skærbæksølv.

Drøhses Hus, Tønder

3. april - 30. dec. 'Tønderkniplinger til hals og hoved'. Kniplingsgaver 2009-2010. Kniplinger fra Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot.

3. juni - 30. dec. 'Honiton - et engelsk kniplecenter'.

Kunstmuseet i Tønder

9. okt. - 31. dec. Anja Pletowski - 'Factura'.

9. okt. - 31. dec. 'Gravmonument'. Gravminder er også kunst. Arr. i samarbejde med Stenhuggerlauget i Danmark.

Bliv løbende opdateret på

fortsat fra side 323

dermed den 'demokratiske fløj' ammunition til de indre opgør for derved skridtvis at skabe tillid for det tyske mindretal i det danske flertal.

Billedet af Svensson var i det tyske mindretal i lange tider 'et fjendebillede', hvor mange dog desværre havde overset, at han efter 1945 i en meget vanskelig tid også modigt talte det tyske mindretals sag i spørgsmål, hvor han opfattede den danske kurs som uretfærdig. Som eksempel kan nævnes hans kritik af sprængningen af Knivbjerg eller hans 'forståelse' for, at de hjemmetyske frontfrivillige burde behandles anderledes end f.eks. 'Zeitfreiwillige' eller andre, som havde tjent besættelsesmagtens interesser.

Få kritiske bemærkninger fra min side: Svensson finder i sin bog ikke plads til at nævne Matthias Hansen (som 'leder' af Haderslebener Kreis) eller pastor Beuck. To personer, hvis moralske integritet gav mindretallet chancen for at overleve efter 1945. Ej heller nævner han de personer, som bidrog til, at hans far blev løsladt af tyskerne i 1943.

Dissens må jeg også melde, når han i bogen omtaler Frøslevlejren som kz-lejr. Det er efter min bedste overbevisning forkert og sætter - selvom det jo ikke er hans hensigt - lighedstegn mellem de tyske kz-udrydningslejre og Frøslevlejren. Det smerter mig som tysker - på vegne af ofrene og deres endnu levende pårørende.

Så savner jeg i bogen et svar på et vigtigt, endnu uopklaret politisk spørgsmål: Hvilken rolle spillede Bjørnen sammen med bror Erik, da partiet Centrum Demokraterne brød sit succesfulde valgtekniske samarbejde med det tyske mindretal? Fordi mindretallet/Slesvigsk Parti havde opstillet en også fra dansk side lokalt højt værdsat kandidat (Peter Wilhelmsen), som allerede som 17-årig havde meldt sig fri-

villig til SS-frontindsats. Sagen blev afsløret af Erik Svensson i Aarhus Stiftstidende og derefter kørt frem i medierne, uden at mindretallet fik en fair chance for at undgå sammenbruddet i samarbejdet med Erhard Jacobsens parti. Det blev i øvrigt senere til min fordel, da jeg i 1983 blev leder af mindretallets tyske sekretariat i København. Men historien var bitter, og jeg havde gerne set, at Bjørn Svensson (sammen med broren) havde løftet sløret over spillet bag kulisserne.

Svensson meldte sig også som 99-årig i den offentlige debat. Hjernen og pennens skarphed og klarhed fejlede ikke noget, selvom helbredet var blevet dårligt. Jeg vil gerne udtrykke min store respekt for Svenssons livsværk, som også formidles værdigt med bogen. Når man vil læse om den nyere historie i det dansk-tyske grænseland, så kommer man ikke uden om Svenssons bog.

Hvad han har gjort for danskheden i landsdelen, det må danskerne jo selv vurdere. Men for mig har redaktøren særligt på et område tjent os alle: Som debattør! Der er brug for folk som Svensson (eller f.eks. en Robert Huhle), uanset om man kan lide deres synspunkter eller ej.

De tjener folkestyret på allerbedste vis. Min bekymring må dog være: Hvor finder man Svenssons 'efterfølger' i en stadigt mere historieløs tid, specielt på baggrund af hans dannelse og enestående historiske viden?

Efter min anmeldelse af bogen i Der Nordschleswiger fik jeg et venligt brev fra Bjørn Svensson, som slutter med følgende ord:

"... men alt dette blegner jo overfor den udvikling, der bl.a. har gjort, at vi kan anerkende hinandens fortjenester i den fredelige udvikling, der har været".

Jeg må indrømme: Det gjorde mig ydmyg - og stolt!

Siegfried Matlok

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte dine lokale formænd:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev

Svend Aage Clausen
Lilleskovvej 5
6440 Augustenborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Astrup

Af H.E. Sørensen

LANDSBYEN ASTRUP i Brøns sogn nævnes 1336 med navnet Augestorp eller Aghæstorph, 1453 Aszdorpe og 1491 Asdrop. Navnet kunne være en afledning af mandsnavnet Assi eller ask(etræ), men mest sandsynligt kommer det af beliggenheden på den lave ås, der fra Brøns skyder sig ud mod Vadehavet. Her er fundet bopladsspor fra romersk jernalder, og under afgravning af fyld til Rømdæmningen i begyndelsen af 1940'erne fandtes bl.a. to hele, tre halve og en kvart mønt fra vikingetiden, den ene fra Tyskland og resten fra England. De er nu på Nationalmuseet.

Landsbyen var fra middelalderen delt mellem flere ejere og jurisdiktioner. 1532 nævnes en gård under Løgumkloster, og 1542 var der 6 gårde under Tørninglen. 1710 hørte 2 helgårde, 5 halvgårde og et toftogods under Haderslev, og 1787 nævnes en gård under kongeriget (Ribe Amt).

Omkring 1400 lå her en adelig frigård, der ejedes af Eiler Juel. Hans datter giftede sig med en adelsmand fra Vendsyssel, der hed Svend Vinter. Deres efterkommer Niels Astrup rejste omkring 1700 til Norge, hvor han blev foged i Søndmør og stamfader til den kendte norske slægt Astrup, der bl.a. omfatter den kendte polarforsker Ejvind Astrup (1871-1895), der deltog i Pearys slæderejse over den grønlandske indlandsis 1891-92 og i 1894 sammen med eskimoen Quluntannguaq berejste og kortlagde Melvillebugtens kyster, mangemillionæren og politikeren Hans Rasmus Astrup (1831-1898), den fine landskabsmaler Nicolai Johannes Astrup (1880-1927) og missionæren Nils

Astrup (1843-1919), der blev biskop over Zululand i Sydafrika og bl.a. foretog en opdagelses- og missionsrejse til Limpopofloden omtrent samtidig med Livingstones rejser.

Astrupgård var 1470-1533 sæde for herredsfogederne i Hviding fogderi, som derefter flyttede til Havervadgård nogle kilometer længere mod nord. 1602 deltes den 600 tdr. land store gård mellem to brødre. Senere har de tilhørt forskellige kendte slægter på egnen, herunder Kramer, Bjørn, Beier, Warming, Bjerrum og Obeling, ofte ved arv eller giftermål. Familiebåndene mellem de to gårde, der ligger skråt over for hinanden, har i lange perioder været endog meget nære. Begge gårde er bygget omkring 1800 som firlængede og stråttækte gårde, i dag med fast tag. Der er i de senere år opført moderne avlsbygninger ved siden af de oprindelige, som delvist står endnu.

I tysk tid hørte Astrup først under Toftlund fogderi, men kom senere under amtsforstanderen i Skærbæk. Fra 1889 udgjorde Astrup sammen med nabobyen Søndernæs en selvstændig kommune. I skellet mellem de to landsbyer står en sten for fem af kommunens mænd, der faldt i Første Verdenskrig. Ved afstemningen 10. februar 1920 blev der afgivet 132 danske og 7 tyske stemmer, heraf 25 tilrejsende fra nord og 8 fra syd. Der var således 95 pct. danske og 5 pct. tyske stemmer. 1920-70 hørte byen under Brøns sognekommune og var 1970-2006 en del af Skærbæk kommune, fra 2007 Tønder kommune. ■

